

Nærings- og fiskeridepartementet

postmottak@nfd.dep.no

Deres ref.	Deres brev av:	Vår ref.	Emnekode	Dato
		201500317-45	ESARK-03	22. juni 2015
		BJOL		

Høringsuttalelse - forslag til endringer i reglene om håndhevelse av regelverket om offentlige anskaffelser

På delegert fullmakt fra bystyret i Bergen fattet bystyrekomite for finans i møte 10.06.15 i sak 83-15 følgende vedtak:

«Bergen kommune vil gi slik uttalelse til Nærings- og fiskeridepartementets høringsnotat av 13.04.2015 om forslag til endringer i reglene om håndhevelse av regelverket om offentlige anskaffelser:

1. Bergen kommunes prinsipale oppfatning er at før det foretas ytterligere endringer i reglene om håndhevelse av anskaffelsesregelverket, må det gjennomføres undersøkelser av effekten av de ulike tiltakene som allerede er iverksatt. Ytterligere faglig utredning av en rekke spørsmål i tilknytning til temaet håndhevelse av reglene om offentlige anskaffelser, burde foreligget før departementet konkluderer mht nye endringer i håndheving av anskaffelsesregelverket.
Bergen kommune ønsker likevel å fremme sitt syn på de tema som drøftes av departementet i høringsnotatet.
2. Bergen kommune vil fraråde at KOFA på nytt gis gebyrmyndighet. Virkemiddelet gebyr er av en alvorlighetsgrad som tilsier at det bør håndheves av en domstol.
3. Dersom KOFA likevel gis gebyrmyndighet, bør gebyret utformes som et *tvangsgebyr* som har til hensikt å få oppdragsgiver til å avslutte en ulovlig direkte anskaffelse når anskaffelsen har karakter av å være en løpende anskaffelse.
4. Dersom KOFA likevel gis myndighet til å ilegge *overtredelsesgebyr*, har Bergen kommune følgende merknader:
 - a) Gebyrmyndigheten bør begrenses ved at det settes et tak for hvor høye gebyrer KOFA kan ilegge. Dette taket bør ikke overstige 10 % av kommunenes EØS-terskelverdi for varer og tjenester, d.v.s. p.t. maksimalt 155.000 kroner.
 - b) Det bør være mulig for KOFA å velge å ikke ilegge gebyr. Subsidiært må det tydeliggjøres gjennom lovforarbeidene at KOFA kan ilegge et gebyr av rent

symbolsk størrelse i de tilfeller hvor den ulovlige direkte anskaffelsen ikke fremstår som forsettlig eller grovt uaktsom, eller hvor det er klart at det har vært reell konkurranse om anskaffelsen.

5. Bergen kommune anser det som et hensiktsmessig virkemiddel å gi KOFA kompetanse til å ta ut søksmål for tingretten i saker om ulovlige direkte anskaffelser. Det bør vurderes om det kan være hensiktsmessig å gi organet kompetanse til å bringe inn for retten også saker som ikke er innklaget til KOFA.
6. Bergen kommune er enig med departementet i at KOFAs utgangspunkt for å bringe slike saker inn for retten, må være en kumulativ vurdering; *«at nemnda vurderer det slik at vilkårene for å idømme sanksjonene uten virkning og avkortning av kontrakt etter lovens §§ 13 og 14 er oppfylt, og at det er behov for å få avsluttet kontrakten og gjenopprettet konkurransesituasjonen».*
7. Av hensyn til en effektiv gjennomføring av offentlig anskaffelser, må det ikke innføres et system for forlengelse av søksmålsfrister hvor søksmålsfristen «nullstilles» i og med klage til KOFA. Fristen som avbrytes ved klage til KOFA, må fortsette å løpe når KOFA har fattet sin beslutning i saken, uten noen forlengelse.
8. Rutinen for å sikre mot overlappende behandling i KOFA og domstolen kan ikke baseres på at den klagende part skal varsle KOFA. Det må etableres rutiner direkte mellom domstolen og KOFA som sikrer at KOFA får den informasjonen de trenger for å unngå overlappende behandling.
9. Av departementets egne to alternative forslag til regler for tilbakebetaling av gebyr, mener Bergen kommune at alternativ 2) fremstår som det klart beste, da dette er best innrettet for spisse KOFAs virksomhet inn mot å påpeke feil som faktisk kan ha hatt innvirkning på resultatet av konkurransene.
10. For anskaffelser med verdi under EØS-terskelverdiene mener Bergen kommune at det må legges til grunn en restriktiv holdning til innføring av sanksjonsmidler ut over det som kreves etter EØS-retten. Departementets forslag i høringsnotatet pkt. 5.2 om å oppheve visse bestemmelser i loven og i «Forskrift om offentlige anskaffelser», bør derfor gjennomføres uavhengig av om de av Forenklingsutvalgets forslag som omtales i dette punktet, følges opp i det videre arbeidet med nytt og revidert regelverk for offentlige anskaffelser.
11. Bergen kommune støtter departementets forslag om å oppheve bestemmelsene i «Forskrift om offentlige anskaffelser» kap. 13A og 22A, samt forsyningsforskriften § 12A, slik at de forhold som omtales i disse bestemmelsene, i den grad de fortsatt skal inngå i anskaffelsesregelverket, utelukkende reguleres i loven. Dette vil gjøre bestemmelsene om sanksjoner og tilhørende bestemmelser om prosess m.v. lettere tilgjengelig enn i det nåværende, delvis overlappende regelverket.
12. En mer omfattende fremstilling av Bergen kommunes synspunkter, fremgår av byrådetts saksutredning.»

Uttalelsen ble vedtatt med 15 stemmer (H+A+FrP+V+KrF+MDG+Sp+BY+UAV)

Til ytterligere informasjon om Bergen kommunens vurderinger i denne sak vedlegges
byrådets saksutredning.

Med hilsen

BYRÅDSAVDELING FOR FINANS, EIENDOM OG EIERSKAP

Ove Foldnes
kommunaldirektør

***** *Ikke skriv eller endre det som står* *****
***** *på de 4 linjene.* *****
***** *Elektronisk godkjenning* *****
***** *flettes inn her* *****

Høringsuttalelse - forslag til endringer i reglene om håndhevelse av regelverket om offentlige anskaffelser

BJOL ESARK-03-201500317-27

Hva saken gjelder:

Nærings- og fiskeridepartementet har 13. april 2015 sendt på høring forslag til endringer i reglene om håndhevelse av regelverket om offentlige anskaffelser. Dette omfatter endringer i lov om offentlige anskaffelser, forskrift om offentlige anskaffelser, forskrift om innkjøp i forsyningssektorene og forskrift om klagenemnd for offentlige anskaffelser. Høringsfristen er satt til 14. august 2015.

Departementet argumenterer i høringsnotatet for at det er et klart behov for å effektivisere håndhevelsen av ulovlige direkte anskaffelser, både i klagenemnda og domstolene. Det foreslås to tiltak. For det første å gjeninnføre klagenemndas myndighet til å ilegge overtredelsesgebyr. For det andre foreslår departementet å gi nemnda kompetanse til å ta ut søksmål. Fremgangsmåten vil være slik at der KOFA i en klagesak slår fast at det foreligger en ulovlig direkte anskaffelse, skal nemnda *enten* treffe et vedtak om overtredelsesgebyr, *eller* bringe saken til domstolene ved å ta ut søksmål. Innsending av klagen vil fremdeles være basert på klagers initiativ mens etterfølgende steg vil være avhengig av nemndas vurdering av saken.

Departementet presiserer i høringsnotatet at «nemnda *alltid* skal ilegge overtredelsesgebyr ved ulovlige direkte anskaffelser, til forskjell fra tidligere regler om overtredelsesgebyr da nemnda *kunne* ilegge gebyr ved forsettlig eller grovt uaktsomme ulovlig direkte anskaffelser.»

Siktemålet med departementets forslag er å gjøre Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) mer potent og sentral som organ for sanksjonering av ulovlige direkte anskaffelser.

Byrådets vurdering

Bergen kommune har i tidligere høringer bl.a. til NOU 2010:2. «Håndhevelse av offentlige anskaffelser», gitt støtte til forslag om å legge hele håndhevingsmyndigheten, inkludert gebyrmyndigheten, til domstolen og at KOFA føres tilbake til sin opprinnelige rolle som et rådgivende organ. Dette var en løsning også staten valgte å legge til grunn for dagens håndhevelse av regelverket for offentlige anskaffelser. Byrådet er noe overrasket over at departementet så kort tid etter at dagens regelverk ble implementert, nå fremmer forslag til ny håndhevelse av regelverket.

Byrådet kan ikke se at den dokumentasjon som er lagt frem fra departementets side for å begrunne den foreslåtte endring, representerer et kunnskapsgrunnlag som kaster nytt lys over dagens praksis. Det er slik en vurderer det ikke opparbeidet noe nytt faktagrunnlag som tilsier at dagens praksis bør endres. Byrådet legger følgelig til grunn samme prinsipale holdning til håndhevelse av regelverket for offentlige anskaffelser som Bergen kommune ga uttrykk for ved høring av NOU 2010: 2. Håndhevelsen av regelverket rettet mot ulovlige direkte anskaffelser bør fortsatt ligge til domstolene, mens KOFA bør videreutvikle sin rolle som et rådgivende organ.

En serie høringer

Denne høringen er den tredje i en serie høringer i forbindelse med en gjennomgående revisjon av det norske regelverket om offentlige anskaffelser:

- Høsten 2014 ble det gjennomført en høring om innholdet i NOU 2014:4 om forenkling av det nasjonale regelverket under EØS-terskelverdi og enkelte andre emner. Bystyret fattet i møtet 22.10.2014, sak 233/14 vedtak om Bergen kommunes hørings svar.
- Den 17. mars 2015 sendte departementet ut på høring fire notater om endring av lov om offentlige anskaffelser og tilhørende forskrifter som ledd i gjennomføringen av tre nye anskaffelsesdirektiver. Her avgav byrådet i møtet 30.04.2015, sak 158/15 sin innstilling til Bergen kommunes hørings svar.

Departementet har videre varslet om at de planlegger følgende høringer:

- Høring om krav om bruk av e-faktura i offentlige anskaffelser.
- Høring om regelverk om bruk av lærlinger ved utførelser av arbeid.

Videre er det varslet at Arbeids- og sosialdepartementet vil foreta en med en gjennomgang og oppdatering av «Forskrift om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter»

Høringene og den varslede evalueringen skal våren 2016 munne ut i et revidert, modernisert og forenklet regelverk om offentlige anskaffelser.

Utredningen av saken

Seksjon for innkjøp har stått for den faglige utredningen av saken. Seksjonen har foretatt et grundig arbeid for å identifisere hvilke konsekvenser de foreslåtte endringer i reglene om håndhevelse av regelverket om offentlige anskaffelser, vil ha for anskaffelsesarbeidet i kommunal sektor.

Begrunnelse for fremleggelse for bystyret:

Byrådets fullmakter § 7:

«Byrådet selv avgir høringsuttalelser på vegne av Bergen kommune. Høringsuttalelser i prinsipielle saker som samtidig innebærer politiske avveininger, skal avgis av bystyret.»

Byrådet vurderer at denne sak er av en slik art at det er bystyret som avgir kommunens uttalelse.

Byrådet innstiller til bystyret å fatte følgende vedtak:

Bergen kommune vil gi slik uttalelse til Nærings- og fiskeridepartementets høringsnotat av 13.04.2015 om forslag til endringer i reglene om håndhevelse av regelverket om offentlige anskaffelser:

1. Bergen kommunes prinsipale oppfatning er at før det foretas ytterligere endringer i reglene om håndhevelse av anskaffelsesregelverket, må det gjennomføres undersøkelser av effekten av de ulike tiltakene som allerede er iverksatt. Ytterligere faglig utredning av en rekke spørsmål i tilknytning til temaet håndhevelse av reglene om offentlige anskaffelser, burde foreligget før departementet konkluderer mht nye endringer i håndheving av anskaffelsesregelverket. Bergen kommune ønsker likevel å fremme sitt syn på de tema som drøftes av departementet i høringsnotatet.
2. Bergen kommune vil fraråde at KOFA på nytt gis gebyrmyndighet. Virkemiddelet gebyr er av en alvorlighetsgrad som tilsier at det bør håndheves av en domstol.
3. Dersom KOFA likevel gis gebyrmyndighet, bør gebyret utformes som et *tvangsgebyr* som har til hensikt å få oppdragsgiver til å avslutte en ulovlig direkte anskaffelse når anskaffelsen har karakter av å være en løpende anskaffelse.
4. Dersom KOFA likevel gis myndighet til å ilegge *overtredelsesgebyr*, har Bergen kommune følgende merknader:

- a) Gebyrmyndigheten bør begrenses ved at det settes et tak for hvor høye gebyrer KOFA kan ilegge. Dette taket bør ikke overstige 10 % av kommunenes EØS-terskelverdi for varer og tjenester, d.v.s. p.t. maksimalt 155.000 kroner.
 - b) Det bør være mulig for KOFA å velge å ikke ilegge gebyr. Subsidiært må det tydeliggjøres gjennom lovforarbeidene at KOFA kan ilegge et gebyr av rent symbolsk størrelse i de tilfeller hvor den ulovlige direkte anskaffelsen ikke fremstår som forsettlig eller grovt uaktsom, eller hvor det er klart at det har vært reell konkurranse om anskaffelsen.
5. Bergen kommune anser det som et hensiktsmessig virkemiddel å gi KOFA kompetanse til å ta ut søksmål for tingretten i saker om ulovlige direkte anskaffelser. Det bør vurderes om det kan være hensiktsmessig å gi organet kompetanse til å bringe inn for retten også saker som ikke er innklaget til KOFA.
 6. Bergen kommune er enig med departementet i at KOFAs utgangspunkt for å bringe slike saker inn for retten, må være en kumulativ vurdering; *«at nemnda vurderer det slik at vilkårene for å idømme sanksjonene uten virkning og avkortning av kontrakt etter lovens §§ 13 og 14 er oppfylt, og at det er behov for å få avsluttet kontrakten og gjenopprettet konkurransesituasjonen»*.
 7. Av hensyn til en effektiv gjennomføring av offentlig anskaffelser, må det ikke innføres et system for forlengelse av søksmålsfrister hvor søksmålsfristen «nullstilles» i og med klage til KOFA. Fristen som avbrytes ved klage til KOFA, må fortsette å løpe når KOFA har fattet sin beslutning i saken, uten noen forlengelse.
 8. Rutinen for å sikre mot overlappende behandling i KOFA og domstolen kan ikke baseres på at den klagende part skal varsle KOFA. Det må etableres rutiner direkte mellom domstolen og KOFA som sikrer at KOFA får den informasjonen de trenger for å unngå overlappende behandling.
 9. Av departementets egne to alternative forslag til regler for tilbakebetaling av gebyr, mener Bergen kommune at alternativ 2) fremstår som det klart beste, da dette er best innrettet for spisse KOFAs virksomhet inn mot å påpeke feil som faktisk kan ha hatt innvirkning på resultatet av konkurransene.
 10. For anskaffelser med verdi under EØS-terskelverdiene mener Bergen kommune at det må legges til grunn en restriktiv holdning til innføring av sanksjonsmidler ut over det som kreves etter EØS-retten. Departementets forslag i høringsnotatet pkt. 5.2 om å oppheve visse bestemmelser i loven og i «Forskrift om offentlige anskaffelser», bør derfor gjennomføres uavhengig av om de av Forenklingsutvalgets forslag som omtales i dette punktet, følges opp i det videre arbeidet med nytt og revidert regelverk for offentlige anskaffelser.
 11. Bergen kommune støtter departementets forslag om å oppheve bestemmelsene i «Forskrift om offentlige anskaffelser» kap. 13A og 22A, samt forsyningsforskriften § 12A, slik at de de forhold som omtales i disse bestemmelsene, i den grad de fortsatt skal inngå i anskaffelsesregelverket, utelukkende reguleres i loven. Dette vil gjøre bestemmelsene om sanksjoner og tilhørende bestemmelser om prosess m.v. lettere tilgjengelig enn i det nåværende, delvis overlappende regelverket.
 12. En mer omfattende fremstilling av Bergen kommunes synspunkter, fremgår av byrådets saksutredning.

Dato: 26. mai 2015

Dette dokumentet er godkjent elektronisk.

Martin Smith-Sivertsen

byrådsleder

Liv Røssland

byråd for finans, eiendom og eierskap

Vedlegg:

Høringsnotat – forslag til endringer i reglene for håndhevelse av regelverket om offentlige anskaffelser

Saksutredning:

1. Manglende kunnskapsgrunnlag

Vesentlige deler av departementet forslag gjelder virkemidler som skal støtte opp under definerte formål. Formålene synes å være dels å oppnå at det ilegges flere overtredelsesgebyrer enn nå, og dels å oppnå at flere saker om ulovlige direkte anskaffelser kan bli ført for domstolen. Byrådets anførsler gjelder særlig det første av disse formålene.

KOFA har tidligere hatt gebyrmyndighet. I samtaler Innkjøpsseksjonen i Bergen kommune tidligere har hatt med leverandører som har klaget til KOFA med påstand om ulovlige direkte anskaffelser, har ingen begrunnet klagen med at intensjonen har vært at oppdragsgiver skulle påføres en økonomisk straff. Formålet med en klage sett fra deres ståsted har vært å få synliggjort at det var foretatt en ulovlig direkte anskaffelse, og å få stoppet ulovlige direkte anskaffelser av løpende karakter. Hensikten er å komme i en posisjon som gjør det mulig å konkurrere om levering av de aktuelle ytelsene.

Hvilke beveggrunner andre klagere må ha hatt (primært privatpersoner, NHO og andre interessegrupper), vet byrådet lite om. Ei heller kan byrådet mene noe sikkert om det var innføring av klagegebyret på ulovlig direkte anskaffelser som førte til at disse KOFA-sakene nærmest forsvant over natten, eller om det skyldtes at sanksjonsmyndigheten ble overført til domstolen. Det kunnskapsgrunnlag som departementet bygger sitt forslag på, må følgelig anses ikke å være tilstrekkelig. Når endringer i regelverk foretas må endringene forankres i kunnskap og fakta, og ikke basere seg på antakelser.

Etter byrådets syn innebærer dette at det før det foretas ytterligere endringer i reglene om klagegebyr til KOFA, må gjennomføres undersøkelser av effekten av de ulike tiltakene som allerede er iverksatt og en ytterligere faglig utredning av en rekke spørsmål i tilknytning til temaet håndhevelse av reglene om offentlige anskaffelser, slik at departementet kan drøfte eventuelle endringer av disse reglene på et godt faglig grunnlag. Blant momentene som bør underlegges nærmere vurdering, er følgende:

- En vurdering av gebyrenes størrelse vs. «klageviljen» til ulike grupper.
- Når antallet saker til KOFA om ulovlige direkte anskaffelser har sunket kraftig, er det utelukkende fordi det er innført et klagegebyr også her? Er det en sammenheng mellom hvem som nå ikke klager inn slike saker, og gebyret?
- Hvilken betydning på tilfanget av nye saker, særlig saker om ulovlige direkte anskaffelser har det hatt at KOFA ble fratatt myndigheten til å ilegge overtredelsesgebyr?
- Hvilken effekt vil en ordning med hel/delvis refusjon av klagegebyret faktisk gi på klager til KOFA, særlig klager fra mindre leverandører?
- Er det mer hensiktsmessig å redusere gebyrenes størrelse, eventuelt å fjerne klagegebyret for ulovlige direkte anskaffelser, enn å innføre regler om refusjon av hele/deler av gebyret?

Denne listen er ikke uttømmende.

2. Forslag om å gi KOFA kompetanse til å ilegge overtredelsesgebyr.

Departementet foreslår at KOFA skal gis kompetanse til å sanksjonere ulovlige direkte anskaffelser, ved illeggelse av overtredelsesgebyr. Slik vil KOFA overta deler av den sanksjoneringskompetansen som nå er lagt til domstolen og som ble lagt der i tråd med anbefalingen fra flertallet i Håndhevingsutvalget, jfr. NOU 2010:2. Bakgrunnen for departementets forslag er særlig at det anser at det er behov for å effektivisere håndhevelsen av ulovlige direkte anskaffelser. Det er på det rene at etter at alle sanksjonsmidlene ble lagt til domstolen, har domstolen knapt fått seg forelagt saker om ulovlige direkte anskaffelser.

Et tilbakeblikk

Det følgende er hentet fra departementets vurderinger i Prop. 12 L (2011-2012) pkt. 7.5 av hvordan håndhevelsessystemet bør innrettes:

«Departementet foreslår at kompetansen til å ilegge samtlige beføyelser etter håndhevelsesdirektivet legges til domstolene, og at overtredelsesgebyret i KOFA faller bort som sanksjon, slik at KOFA igjen blir et rent rådgivende organ.

Begrunnelsen er for det første at departementet, i likhet med et samlet utvalg og samtlige høringsinstanser som har uttalt seg om valg av klageorgan, mener at KOFA har fungert godt som et konfliktløsende, lett tilgjengelig og relativt effektivt lavterskeltilbud, og at det bør legges til rette for at et slikt organ fortsatt kan eksistere. Departementet mener dette best lar seg gjøre ved at de formelle sanksjoner og beføyelser på anskaffelsesfeltet fortsatt legges til domstolene.

Allerede i dag ser man en økende bruk av advokater til å utforme klageskrifter og tilsvær i klagesaker for KOFA, og kompliseres klageprosessen ytterligere, er det sannsynlig at advokater vil bli brukt i enda større grad. Ikke bare fordi prosessen blir mer vanskelig å forholde seg til både for oppdragsgivere og leverandører, men også fordi de nye sanksjonene ("uten virkning" mv.) vil kunne få mer vidtrekkende konsekvenser. Dermed forsvinner lavterskeltilbudet, som så mange understreker viktigheten av. Det vises til at et tilgjengelig og rimelig tvisteløsningsorgan er viktig for å føre kontroll med at regelverket etterleves, hindre fremvekst av økonomiske kriminalitet og løse konflikter i enkeltsaker mv.

Departementet mener at frykten for at KOFA vil miste betydning og kraft dersom man fjerner dets kompetanse til å ilegge overtredelsesgebyr, er overdrevet. KOFA har bare hatt slik kompetanse siden 2007, og har fattet vedtak om gebyr i relativt få saker (i perioden 2007-2010 ila nemnda overtredelsesgebyr i 25 saker, samtidig som den totalt fattet vedtak i 896 saker i samme tidsrom). Den gode effekten KOFA har hatt, som mange viser til, har organet dermed i all hovedsak oppnådd på annen måte enn gjennom det relativt lave antallet gebyrsaker. Ved å rendyrke KOFAs rolle som rådgivende organ, vil KOFA nettopp kunne fortsette sin viktige funksjon som lavterskeltilbud i de sakene som utgjør størstedelen av KOFAs aktivitet i dag. Det må også understrekes at KOFA fortsatt vil kunne uttale seg om hvorvidt det har skjedd en ulovlig direkte anskaffelse, selv om det ikke vil kunne ilegge overtredelsesgebyr.

Å opprettholde KOFA som et rådgivende organ kan også bidra til at brudd på reglene oppdages, og rettes opp, før de kommer til domstolene.»

Etter byrådets syn fremmer departementet her gode argumenter både for hvorfor KOFA ikke trenger gebyrmyndigheten og for hvordan gebyrmyndigheten er direkte ødeleggende for KOFA som et lavterskelorgan.

I forbindelse med høringen i tilknytning til NOU 2010:2 skrev byrådet følgende i den saksutredningen som fulgte som en del av Bergen kommunes høringssvar:

«De virkemidler som skal implementeres som en følge av det nye håndhevings-direktivet, er av en alvorlighetsgrad som tilsier at de bør håndheves av en domstol. I likhet med utvalgsflertallet, mener også Bergen kommune at domstolene er best egnet til å foreta den avveining av fordeler og ulemper som er nødvendig for en fornuftig utvikling av anskaffelsesreglene i norsk rett.

Utvalgets flertall anfører videre at en slik spesialisering som et styrket eller omdannet KOFA vil innebære, kan føre til at "anskaffelsesreglene tolkes og anvendes lengre og strengere enn det som er hensiktsmessig". Som beskrevet av utvalgets flertall i forbindelse med drøftelsen av begrunnelsesplikten i pkt. 13.3, er dette en tendens som allerede kan observeres i KOFAs praksis. Dette er synspunkter som vi, ut fra egen erfaring, kan tiltre.

Som oppdragsgiver er Bergen kommune også ukomfortabel med et KOFA som både skal avgi rådgivende uttalelser, og som samtidig har myndighet til å ilegge til dels svært store gebyr. Etter

at Bergen kommune selv har erfart systemet som part i flere mulige gebyrsaker, er det vår oppfatning at dagens ordning ikke i tilstrekkelig grad ivaretar oppdragsgivers rettsikkerhet.

Etter vårt syn vil det derfor være hensiktsmessig å begrense KOFAs virksomhet til kun å være rådgivende organ, mens all myndighet etter det nye håndhevingsdirektivet legges til de ordinære domstoler.

Bergen kommune støtter derfor forslaget til utvalgets flertall om å legge hele håndhevingsmyndigheten, inkludert gebyrmyndigheten, til domstolen og at KOFA føres tilbake til sin opprinnelige rolle som et rådgivende organ.»

Til tross for at forventningen om sakstilfang til domstolen ikke har blitt oppfylt, gir dette sitatet fortsatt et dekkende uttrykk for byrådets syn på plassering av sanksjonsmyndigheten.

Kan det tenkes andre, mindre inngripende virkemidler?

I mangel av et faglig grunnlag for effekten av departementets forslag, stiller byrådet seg tvilende til om det foreslåtte tiltak er det som best vil bidra til målet om å unngå at offentlige oppdragsgivere gjennomfører ulovlige direkte anskaffelser. Det foreligger ingen vurdering av om dette målet kan nås med mindre inngripende virkemidler enn å gjeninnføre et «lavterskeltilbud» med bruk av straffelignende sanksjonsmidler. Et viktig virkemiddel i denne sammenheng vil kunne være å styrke innkjøpskompetansen og kunnskapen om anskaffelsesregelverket blant offentlige oppdragsgivere.

I de senere årene har departementet etter byrådets syn ikke fulgt opp sitt ansvar for veiledning i regelverket, slik som kommunene må kunne forvente. Som departementet selv anfører i den pågående høringen om endring av lov om offentlige anskaffelser og tilhørende forskrifter, høringsnotat 2 – Ny forskrift om offentlige anskaffelser, er det nå gitt nye direktivbestemmelser om forvaltning av anskaffelsesregelverket. Som en oppfølging av disse endringene skal det tilbys gratis informasjon og veiledning om tolkning og anvendelse av regelverket, og oppdragsgivere skal få støtte til planlegging og gjennomføring av anskaffelsesprosessene.

Byrådet anbefaler at departementet i denne omgang legger bort forslaget om å gi KOFA gebyrmyndighet, frem til en ser effekten av departementets implementering av de nye direktivbestemmelsene om forvaltning og anskaffelsesregelverket.

Eventuell gebyrmyndighet til KOFA bør kun gjelde tvangsgebyr.

Som omtalt over, beskriver leverandørene at deres formål med å klage ulovlige direkte anskaffelser inn til KOFA, primært er å få stoppet ulovlige direkte anskaffelser av løpende karakter, for slik å kunne komme i en posisjon som gjør det mulig for også dem å konkurrere om levering av de aktuelle ytelsene. Byrådet kan se at ileggelse av gebyr kan bidra til å gjenopprette konkurransesituasjonen, men kun dersom det innrettes som et *tvangsgebyr* som kan ilegges oppdragsgivere som ikke vil avslutte en løpende anskaffelse til tross for at KOFA har kommet til at det dreier seg om en ulovlig direkte anskaffelse.

Det bør settes et tak for KOFAs eventuelle gebyrmyndighet.

I den grad gebyr kan sies å spille en rolle som en del av virkemiddelapparatet, er det vår erfaring at gebyrets størrelse som oftest ikke vil ha betydning for «gjenoprettelseeffekten» av KOFAs vedtak. Effekten av gebyret vil som regel overskygges av effekten av at saken blåses opp på første side i lokalavisen, eller sågar i riksmidia. Den primære effekten av gebyrer i millionklassen synes derfor å være at allerede slunkne kommunekasser må overføre store beløp til statskassen.

Det er ikke nødvendig her slå fast om disse gebyrene formelt er å anse som straff; det er uansett et virkemiddel som har karakter av å være straff. Når et slikt virkemiddel anvendes utenfor domstolen, med

mulighet til å ilegge gebyr på mange millioner kroner, bør saksbehandlingen gi anledning til kontradiksjon gjennom muntlige forhandlinger.

Det synes å være enighet om at det ikke er hensiktsmessig å utvikle KOFA til et domstollslignende organ. Etter byrådet syn må den naturlige konsekvensen av dette være å begrense omfanget av den «straffen» som KOFA får kompetanse til å ilegge. Byrådet mener derfor at en eventuell kompetanse til KOFA til å ilegge overtredelsesgebyr, må gis et konkret tak i form av et maksimalbeløp. I mangel av et faglig grunnlag for fastsettelsen av et slikt tak, foreslår byrådet at taket kan settes ved 10 % av EØS-terskelverdien for kommunenes anskaffelser av varer og tjenester. For tiden vil dette gi et tak på 155.000 kroner.

KOFA må gis anledning til å ikke ilegge gebyr.

I den tiden da KOFA hadde myndighet til å ilegge overtredelsesgebyr ved ulovlige direkte anskaffelser, forekom det ikke sjelden at KOFA likevel ikke ila innklagede gebyr, som regel ved at KOFA definerte overtredelsen som «ikke forsettlig eller grovt uaktsom», men noen ganger også selv om skyldkravet var oppfylt. En slik sak var saken 2009/233, der KOFA's konklusjon var at Bergen kommune hadde foretatt en ulovlig direkte anskaffelse og at denne var å anse som grovt uaktsom. Likevel valgte KOFA å ikke ilegge gebyr, fordi hensynet til konkurranse var ivaretatt, ref. sakens avsnitt nr. 59:

«Ettersom anskaffelsen av arkivreolene i foreliggende sak opprinnelig ble kunngjort i samsvar med regelverket som en åpen anbudskonkurranse, og senere at begge tilbyderne ble gitt anledning til å delta i konkurransen med forhandling uten forutgående kunngjøring, er hensynet til konkurranse ivaretatt. Det har vært reell konkurranse om oppdraget, og prosessen har foregått i full åpenhet. Det foreligger ikke noe som tilsier at det foreligger forsøk fra innklagede om å omgå regelverket.»

I en slik situasjon fremstod det som ganske meningsløst å skulle ilegge et overtredelsesgebyr.

I departementets foreliggende forslag vil KOFA i en slik situasjon være pålagt å ilegge et overtredelsesgebyr. Departementet legger her opp til gebyrileggelser som ikke vil bli forstått av oppdragsgiver og som ikke vil være nødvendige, fordi oppdragsgivers og regelverkets mål om konkurranse er sammenfallende.

Det bør derfor være mulig for KOFA å velge å ikke ilegge gebyr. Subsidiært, dersom det av regeltekniske grunner anses nødvendig å pålegge KOFA å ilegge gebyr i disse sakene, må det tydeliggjøres gjennom lovforarbeidene at KOFA kan ilegge et gebyr av rent symbolsk størrelse, både i de tilfeller hvor den ulovlige direkte anskaffelsen ikke fremstår som forsettlig eller grovt uaktsom, og der hvor kravet om konkurranse likevel reelt har blitt ivaretatt selv om den ulovlige direkte anskaffelsen fremstår som grovt uaktsom.

3. Forslag om å gi KOFA søksmålskompetanse.

Departementet foreslår at KOFA skal gis kompetanse til å ta ut søksmål for tingretten i saker om ulovlige direkte anskaffelser. Dette virkemiddelet ble varslet av departementet allerede i Prop. 12 L (2011-2012) pkt. 7.5, hvor temaet er undergitt en langt grundigere og mer balansert vurdering enn i det foreliggende høringsnotatet. Dette er ment å være et virkemiddel for å bringe flere saker inn for domstolen, særlig saker hvor det kan være grunnlag for sanksjonsmidlene «uten virkning» og «avkorting av kontrakt». Det er en kjensgjerning at langt færre slike saker har blitt fremmet for retten enn det en hadde grunn til å regne med.

Det går et grunnleggende skille mellom ulovlige direkte anskaffelser som er gjennomført og som ikke kan tilbakeføres, og slike anskaffelser hvor det helt eller delvis er mulig å gjenopprette konkurransesituasjonen. Det er særlig i forhold til disse siste sakene, det er grunn til å foreslå tiltak for oppnå at det etableres konkurranse om anskaffelsene. I den grad dette innebærer at en kontrakt må avkortes eller kjennes uten virkning, må saken bringes inn for domstolen.

På tross av at departementet i høringsnotatet ikke gir noen faglig fundert analyse av hvorfor disse sakene har uteblitt fra domstolene, ser byrådet at det vil kunne være et hensiktsmessig virkemiddel å gi KOFA kompetanse til å ta ut søksmål for tingretten i saker om ulovlige direkte anskaffelser. Departementet bør samtidig gå dypere inn i situasjonen og se om det kan finnes andre, alternative eller supplerende virkemidler som kan bidra til at flere slike saker bringes inn for domstolen.

Bør KOFA kunne bringe inn for retten også saker som ikke er innklaget til KOFA?

Departementet legger til grunn at KOFA kun skal kunne bringe inn for retten saker som er klaget inn for KOFA. Byrådet ser rasjonale i en slik løsning. Det kan likevel ikke utelukkes at en slik løsning innebærer at tunge saker som for eksempel har blitt kjent gjennom media og som burde ha blitt bragt inn for retten, men hvor ingen klager saken inn for KOFA, ikke blir tatt tak i av domstolen. Departementet omtaler selv dette i Prop. 12 L (2011-2012) pkt. 7.5:

«Siden man her er avhengig av at noen først har brakt saken inn for vurdering, gir det et tilfeldig utvalg saker, og det er ikke sikkert at det er de mest alvorlige eller store sakene som et tilsyn på denne måten får anledning til å bringe for retten.»

Det bør derfor vurderes om det kan være hensiktsmessig å gi KOFA kompetanse til å bringe inn for retten også saker som ikke er innklaget til KOFA. At KOFA selv ikke vil kunne behandle disse sakene, er et kompliserende element som departementet må ta med i vurderingen.

4. Momenter ved KOFAs vurdering om å ta ut søksmål.

Departementet mener at KOFAs utgangspunkt for å bringe saker om ulovlige direkte anskaffelser inn for retten, må være «at nemnda vurderer det slik at vilkårene for å idømme sanksjonene uten virkning og avkortning av kontrakt etter lovens §§ 13 og 14 er oppfylt, og at det er behov for å få avsluttet kontrakten og gjenopprettet konkurransesituasjonen». Det legges med andre ord til grunn at KOFA skal vurdere både om vilkårene for å avvikle avtaleforholdet er tilstede og om det er hensiktsmessig å avvikle avtaleforholdet for å gjenopprette konkurransesituasjonen.

Som allerede påpekt over, mener byrådet at det særlig er i forhold til disse siste sakene det er grunn til å foreslå tiltak for oppnå at etableres konkurranse om anskaffelsene. Etter byrådets syn gir departementets vurderinger her hensiktsmessige føringer for KOFAs anvendelse av en tiltenkt søksmålskompetanse.

5. Frist for å ta ut søksmål.

Det følger av «Lov om offentlige anskaffelser» § 15 at sanksjoner bare kan idømmes når en sak reises for domstolene innen to år fra kontrakt er inngått. Der oppdragsgiver har kunngjort kontraktstildelingen, må sak reises innen 30 dager fra kunngjøring. Departementet foreslår at fristen på to år/30 dager avbrytes ved klage til KOFA. Dette forslaget fremstår etter byrådets syn som et forslag i samsvar det alminnelige system for fristavbrytende handlinger.

Departementet drøfter også den situasjonen at en part med rettslig interesse bringer en klage med påstand om ulovlig direkte anskaffelse inn for KOFA, og at utfallet i KOFA er at klagen avvises eller at den ikke fører frem. Dersom søksmålsfristen da løper ut mindre en 30 dager etter KOFAs beslutning, ønsker departementet å gi disse partene en ny frist på 30 dager, regnet fra dagen etter datoen for KOFAs avgjørelse.

I saker der oppdragsgiver har kunngjort kontraktstildelingen, slik at må sak reises innen 30 dager fra kunngjøring, vil dette kunne innebære at søksmålsfristen i ytterste fall blir bortimot fordoblet, til opp mot 60 dager.

Departementet har ved tidligere anledninger argumentert for betydningen av at oppdragsgiver må kunne være sikret beskyttelse mot søksmål etter utløpet av søksmålsfristene. Særlig bestemmelsen om

søksmålsfrist på 30 dager etter kunngjøring av inngåelse av kontrakt, har også betydning som et virkemiddel for å sikre en effektiv gjennomføring av offentlige anskaffelser.

Departementets forslag åpner for en åpenbar mulighet for misbruk fra klagers side, særlig i forhold til 30 dagers fristen: Den leverandøren som ser at søksmålsfristen til retten er i ferd med å renne ut, trenger bare å fremme en klage om ulovlig direkte anskaffelse til KOFA. Dette er rimelig og stort sett uten risiko for å måtte dekke den offentlige partens utlegg til saken. Dersom KOFA avviser saken eller klagen ikke fører frem, har leverandøren uansett sikret seg en ny søksmålsfrist på 30 dager.

Byrådet mener at det, av hensyn til en effektiv gjennomføring av offentlig anskaffelser, ikke bør innføres regler hvor søksmålsfristene for domstolen kan forlenges ved å fremme en klage til KOFA. Fristen må avbrytes ved klage til KOFA og fortsette å løpe når KOFA har fattet sin beslutning i saken.

6. Parallell behandling i KOFA og retten – varsling av KOFA.

Gjennom høringsnotatets omtale av retningslinjer for parallell behandling av saker i KOFA og retten, har byrådet blitt oppmerksom på bestemmelsen i «Forskrift om klagenemnda» § 8: *«Dersom tvisten er brakt inn, eller senere bringes inn, for retten eller til voldgiftsbehandling, skal den part som bringer saken inn for retten eller til voldgiftsbehandling samtidig varsle klagenemnda.»*

For den offentlige part i saken fremstår det ikke som en forsvarlig løsning at KOFA skal være avhengig av private for å få informasjon om at en sak som KOFA har eller har hatt til behandling, er bragt inn for domstolen. Rutinen for å sikre mot overlappende behandling i KOFA og domstolen kan ikke baseres på at den klagende part skal varsle KOFA om dette. Byrådet mener derfor at det må etableres rutiner direkte mellom domstolen og KOFA som sikrer at KOFA får den informasjonen de trenger for å unngå overlappende behandling. Dette innebærer også at «Forskrift om klagenemnda» § 8 må endres.

7. Departementets forslag om tilbakebetaling av hele eller deler av gebyret for klage til KOFA

I høringsnotatet fremmer departementet også to alternative forslag om tilbakebetaling av hele eller deler av klagegebyret til klagere som får fullt medhold i KOFA. Bakgrunnen for forslagene skal være at «mange aktører» har stilt spørsmål ved om det er rettferdig at klager i slike saker skal måtte betale for saksbehandlingen.

Departementet har to alternative forslag. Det ene er at klager får hele klagegebyret tilbakebetalt dersom KOFA fatter en fellende beslutning. Det andre er at klager får halve gebyret tilbakebetalt dersom KOFA fatter en fellende beslutning, men hvor feilen er av mindre alvorlig karakter. Dersom feilen kan ha påvirket resultatet av konkurransen, får klager hele beløpet tilbake.

Da det ordinære klagegebyret i sin tid ble hevet fra 860 kroner til 8000 kroner og det ble innført et lavt klagegebyr på 1000 kroner, var det åpenbare formålet å begrense tilstrømningen av klager til KOFA. En kan ikke se bort fra at en slik bestemmelse som departementet nå foreslår, vil ha den motsatte effekten. Departementet peker videre selv også på den mulige effekten at klager vil klage på flest mulige punkter for å øke sannsynligheten for medhold.

Av departementets egne to alternative forslag til regler for tilbakebetaling av gebyr, mener Bergen kommune at alternativ 2) fremstår som det klart beste, da dette er best innrettet for spisse KOFAs virksomhet inn mot å påpeke feil som faktisk kan ha hatt innvirkning på resultatet av konkurransene.

Alternative løsninger til departementets forslag?

Byrådet vil likevel også her vise til kommentarene innledningsvis i dette saksfremlegget, om det manglende faglige fundamentet for departementets forslag. Det hadde vært ønskelig at departementet i et slikt spørsmål kunne legge til grunn noe mer enn at «mange aktører» har stilt spørsmål ved dagens regler for klagegebyr. Med mere kunnskap om sammenhengen mellom virkemidler og deres effekt, ville en for

eksempel hatt grunnlag for å vurdere om en, heller enn å innføre et byråkratisk system med refusjon, burde redusere gebyret for ordinære klager til KOFA noe.

Hva gjelder det bortimot totale bortfallet av saker til KOFA om ulovlige direkte anskaffelser, er vi også usikker på om en ordning med refusjon av gebyret dersom klagen fører frem, vil ha den ønskede effekten i forhold til de gruppene av klager som ikke lenger klager slike saker inn for KOFA. Hvis departementets mål er å få synliggjort og ryddet opp i flere saker om ulovlige direkte anskaffelser, vil det beste virkemiddelet trolig være å fjerne hele klagegebyret for disse sakene, slik at personer og organisasjoner uten rettslig klageinteresse igjen vil bringe slike saker inn for KOFA.

8. Endringer som følge av Forenklingsutvalgets forslag

I høringsnotatet pkt. 5.2 foreslår departementet visse endringer som følge av Forenklingsutvalgets forslag om endringer i regelverket om offentlige anskaffelser under EØS-terskelverdi. Forslaget går ut på å fjerne visse sanksjonsbestemmelser for anskaffelser med verdi under EØS-terskelverdi, hvor det ikke fremgår noen plikt av håndhevelsesdirektivene til å ha bestemmelser om sanksjon.

For anskaffelser med verdi under EØS-terskelverdiene mener Bergen kommune at det må legges til grunn en restriktiv holdning til innføring av sanksjonsmidler ut over det som kreves etter EØS-retten.

Departementets forslag i høringsnotatet pkt. 5.2 om å oppheve visse bestemmelser i loven og i «Forskrift om offentlige anskaffelser», bør derfor gjennomføres uavhengig av om de av Forenklingsutvalgets forslag som omtales i dette punktet, følges opp i det videre arbeidet med nytt og revidert regelverk for offentlige anskaffelser.

9. Forslag om å samle sanksjonsbestemmelsene i lov om offentlige anskaffelser.

Departementet foreslår å oppheve bestemmelsene om sanksjoner i «Forskrift om offentlige anskaffelser» kap. 13A og 22A, samt forsyningsforskriften § 12A, slik at de de forhold som omtales i disse bestemmelsene, i den grad de fortsatt skal inngå i anskaffelsesregelverket, utelukkende reguleres i loven. I gjeldende regelverk fremstår disse bestemmelsene del som en gjentakelse og del som en utdypning av tilsvarende bestemmelser i forskriftene.

En samling av bestemmelsene om sanksjoner og tilhørende bestemmelser om prosess m.v. i loven, vil gjøre disse bestemmelsene mer oversiktlige og lettere tilgjengelig enn i det nåværende regelverket. Byrådet støtter derfor at det foretas en opprydning i regelverket på dette området.

Nærings- og fiskeridepartementet

postmottak@nfd.dep.no

Deres ref.	Deres brev av:	Vår ref.	Emnekode	Dato
		201500317-45	ESARK-03	22. juni 2015
		BJOL		

Høringsuttalelse - forslag til endringer i reglene om håndhevelse av regelverket om offentlige anskaffelser

På delegert fullmakt fra bystyret i Bergen fattet bystyrekomite for finans i møte 10.06.15 i sak 83-15 følgende vedtak:

«Bergen kommune vil gi slik uttalelse til Nærings- og fiskeridepartementets høringsnotat av 13.04.2015 om forslag til endringer i reglene om håndhevelse av regelverket om offentlige anskaffelser:

1. Bergen kommunes prinsipale oppfatning er at før det foretas ytterligere endringer i reglene om håndhevelse av anskaffelsesregelverket, må det gjennomføres undersøkelser av effekten av de ulike tiltakene som allerede er iverksatt. Ytterligere faglig utredning av en rekke spørsmål i tilknytning til temaet håndhevelse av reglene om offentlige anskaffelser, burde foreligget før departementet konkluderer mht nye endringer i håndheving av anskaffelsesregelverket.
Bergen kommune ønsker likevel å fremme sitt syn på de tema som drøftes av departementet i høringsnotatet.
2. Bergen kommune vil fraråde at KOFA på nytt gis gebyrmyndighet. Virkemiddelet gebyr er av en alvorlighetsgrad som tilsier at det bør håndheves av en domstol.
3. Dersom KOFA likevel gis gebyrmyndighet, bør gebyret utformes som et *tvangsgebyr* som har til hensikt å få oppdragsgiver til å avslutte en ulovlig direkte anskaffelse når anskaffelsen har karakter av å være en løpende anskaffelse.
4. Dersom KOFA likevel gis myndighet til å ilegge *overtredelsesgebyr*, har Bergen kommune følgende merknader:
 - a) Gebyrmyndigheten bør begrenses ved at det settes et tak for hvor høye gebyrer KOFA kan ilegge. Dette taket bør ikke overstige 10 % av kommunenes EØS-terskelverdi for varer og tjenester, d.v.s. p.t. maksimalt 155.000 kroner.
 - b) Det bør være mulig for KOFA å velge å ikke ilegge gebyr. Subsidiært må det tydeliggjøres gjennom lovforarbeidene at KOFA kan ilegge et gebyr av rent

symbolsk størrelse i de tilfeller hvor den ulovlige direkte anskaffelsen ikke fremstår som forsettlig eller grovt uaktsom, eller hvor det er klart at det har vært reell konkurranse om anskaffelsen.

5. Bergen kommune anser det som et hensiktsmessig virkemiddel å gi KOFA kompetanse til å ta ut søksmål for tingretten i saker om ulovlige direkte anskaffelser. Det bør vurderes om det kan være hensiktsmessig å gi organet kompetanse til å bringe inn for retten også saker som ikke er innklaget til KOFA.
6. Bergen kommune er enig med departementet i at KOFAs utgangspunkt for å bringe slike saker inn for retten, må være en kumulativ vurdering; *«at nemnda vurderer det slik at vilkårene for å idømme sanksjonene uten virkning og avkortning av kontrakt etter lovens §§ 13 og 14 er oppfylt, og at det er behov for å få avsluttet kontrakten og gjenopprettet konkurransesituasjonen».*
7. Av hensyn til en effektiv gjennomføring av offentlig anskaffelser, må det ikke innføres et system for forlengelse av søksmålsfrister hvor søksmålsfristen «nullstilles» i og med klage til KOFA. Fristen som avbrytes ved klage til KOFA, må fortsette å løpe når KOFA har fattet sin beslutning i saken, uten noen forlengelse.
8. Rutinen for å sikre mot overlappende behandling i KOFA og domstolen kan ikke baseres på at den klagende part skal varsle KOFA. Det må etableres rutiner direkte mellom domstolen og KOFA som sikrer at KOFA får den informasjonen de trenger for å unngå overlappende behandling.
9. Av departementets egne to alternative forslag til regler for tilbakebetaling av gebyr, mener Bergen kommune at alternativ 2) fremstår som det klart beste, da dette er best innrettet for spisse KOFAs virksomhet inn mot å påpeke feil som faktisk kan ha hatt innvirkning på resultatet av konkurransene.
10. For anskaffelser med verdi under EØS-terskelverdiene mener Bergen kommune at det må legges til grunn en restriktiv holdning til innføring av sanksjonsmidler ut over det som kreves etter EØS-retten. Departementets forslag i høringsnotatet pkt. 5.2 om å oppheve visse bestemmelser i loven og i «Forskrift om offentlige anskaffelser», bør derfor gjennomføres uavhengig av om de av Forenklingsutvalgets forslag som omtales i dette punktet, følges opp i det videre arbeidet med nytt og revidert regelverk for offentlige anskaffelser.
11. Bergen kommune støtter departementets forslag om å oppheve bestemmelsene i «Forskrift om offentlige anskaffelser» kap. 13A og 22A, samt forsyningsforskriften § 12A, slik at de forhold som omtales i disse bestemmelsene, i den grad de fortsatt skal inngå i anskaffelsesregelverket, utelukkende reguleres i loven. Dette vil gjøre bestemmelsene om sanksjoner og tilhørende bestemmelser om prosess m.v. lettere tilgjengelig enn i det nåværende, delvis overlappende regelverket.
12. En mer omfattende fremstilling av Bergen kommunes synspunkter, fremgår av byrådetts saksutredning.»

Uttalelsen ble vedtatt med 15 stemmer (H+A+FrP+V+KrF+MDG+Sp+BY+UAV)

Til ytterligere informasjon om Bergen kommunens vurderinger i denne sak vedlegges
byrådets saksutredning.

Med hilsen

BYRÅDSAVDELING FOR FINANS, EIENDOM OG EIERSKAP

Ove Foldnes
kommunaldirektør

***** *Ikke skriv eller endre det som står* *****
***** *på de 4 linjene.* *****
***** *Elektronisk godkjenning* *****
***** *flettes inn her* *****

